

מידה ממש, שנחפזתי להוציא שירי בקובץ קטן, אמנם, בגושפנקה של עצמי, ואם כי ניתמתי וגנזתי, לא היתה זו עילה צדקה להזהיר את המשוררים הצעירים האלה מפני בהילות, שמה שכינסו בקבציהם הראשונים רובו, ופעמים רובו ככולו, ראוי שיכונס בקבציהם הכוללים, מהם אמנם נהגו כן. אחרת, ספק, אם דברי על הפסיחה בין משורר ושחקן יצאו מכלל הלצה — לא חלפו ימים מרובים, ובירכנו על אונייה פרסונאלית כזאת ב„אהל“ — זוסייה שחורי, אברהם נחומי עליהם השלום, אברהם הלפי שיאריך ימים.

ה

ד ספר „אילן ברוח“ (תרצ״ט) שהוא, כמשפטם של ספרי בכורה, נהנה מזכות הבכורה גם להיאחז בעקב קודמים וגם למחותו, ניכרת בו ראשית מצעדו הבוטח שלו, והוא מתאושש מספר לספר. אם „שירים על עיט ועל יונה“, אם „שירים מארץ עוף“, ומתעצם בספריו האחרונים, „יום אל פחר“ ואחרון אחרון, „עיר האובות“. כדרך שעקבתי ראשיתו, עקבתי המשכו — ובהעלותי עתה את ספריו לפני, ראיתי בשוליהם רוב סימני עפרוני, אות להתעניינותי במסלולו ונתיביו המיוחלים, ולמדתי, כי, אמנם, שירתו היא סבור יצירתו, אבל הבנת מהלכה וביחוד מהלך צמיחתה וגמר-בישולה, מצריכה ידיעה במה שאינו כלול עדיין בספריו — והכוונה היא לא בלבד למחזותיו, שהרבה מתגברות חיותה של שירתו מסתבר מהם, ולא בלבד פרקי הפרוזה הפיוטית שלו ובעיקר זו הבנויה כמת' כונת המאקאמה, ובה גם הסאגה על ירושלים שלו, שיש בה כדי השלמה וחיידוש לפנורמה של מושג כל הארץ, קרית מלך רב, כפי שצייורה רבים וכן שלמים, למן עגנון והזו עד דוד שחר ועמוס עזר, אלא אף תרגומי המופת שלו — ביירון, וויילד, שלי, פו, קיטס, המעמיידים אותנו על כלי השירה שלו ודרך השירה שבו. כי הנה הקורא בספרי השירה שלו עצמו נשבה לרהטתם המשובבה והרוננת, וכסבור הוא, כי אותה קלות, אם לא לומר: הקלילות, נקנית לו בהבל פה, כהולכת אחריו. בא מעשה התיירגום ומכחיש אותה סברה של תווה — שכן אי-אפשר להם ליצירי השירה האלה, שגוססם המקסים בלשוננו, היא נקנה כמאליו, אלא הוא פרי עמל רוח רב ושקוד, ואם תאמר, שאין הויעה ניכרת בהם, זכרו-נא את האימרה, שׁ תולים בו בביאליק, שהכחיש את הסברה, ששיר נולד לו בלא חבלי לידה, לאמור: ואדרבא, אני מויע כפליים — אני מויע, כשאני כותב את השיר, ואני חוזר ומויע, כדי למחות סימני זיעתי.

אמת, יעקב אורלאנד שיאריך ימים, כמותו כ־ שלונסקי עליו השלום, נוטה להעמיד פנים כמי ש־ היונים פורחות צליות לתוך פיו, אבל חמדת קוקטריה היא.

ה

ה כרתי יפה את שלונסקי וידעתי, כי לא כדרך ששיחק את עצמו בשעתו הבטלה, היה בשעתו העמלה, והיא היתה כמעט בוקר-בוקר, שדה התבוננותי בו. וביותר במעשי-התיירגום שלו, שהם לא בלבד (המשך המאמר מעבר לדף)

משורר ושירתו

דברים על יעקב אורלאנד

מאת דב סדן

צעירי משוררים, ומעשה ההוצאה היה כך — פועלי־הדפוס לקו, בימים ההם, בבטלה־מאונס, באה הקרן לחוסר עבודה, שנהג בה ידידו פינקלשטיין וקצבה סכום הגון, וממנו יתד לאותם פועלים להאחו בה, אף פינה לאותם ספרי־שירה להנות בה, ולפי שה־גושפנקה שלהם היתה של „דבר“, היתה הכרעתם תלויה בהסכמת ב. כצנלסון וגם אם רחק משטפה של עבודת המערכת, הרי עמדתו בה היתה, כפי שהגדירה חיים ארלוזורוב, בהזהירו אותי מפני כניסה אליה: ב. כצנלסון ב„דבר“ כמותו כאנגליה בחבר הלאומים — אולי אפשר לעשות בו מה בלעדיה, אבל ודאי אי־אפשר לעשותו כנגדה.

והנה השגתי הסכמתו למחן שם ההוצאה „דבר“ לארבעה סופרים (פניה ברגשטיין, זרובבל גלעד, בנימין טנא, שמשון מלצר) ובשל הספר התמישי, והוא היה ספרו של יעקב אורלאנד, הוא הספר „אילן ברוח“, שוודאי היה לי כי אישג את הגושפנקה ולא השגתייה. עד היכן ודאותי הגיעה, שהספר כבר נסדר וכבר התנוסס בו שם הוצאת „דבר“, והוסב לשם הוצאת „גזית“. עם כל הבנתי לכלל: כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, היה לי זה כדבר של מה בכך, אך משנכוויתי משכתי ידי מאיתו עסק וכמעט שלא יספתי עוד. אמרתי: כמעט, שכן כאותה פרשה חזרה עלי לשנים, בהיותי עורכו של „הגה“ ושיחקתי מוֹל־ והוצאתי כמה ספרים קטנים, והפסקתי גם עתה מאותו הטעם ואין כאן המקום להתאריך.

ולענין הגירסה האחרת, הנלמדת משני המכתבים, שהוכרים יעקב אורלאנד בתשובתו לדברי, בין מכתבו של ב. כצנלסון אליו, שמתוכו ניתן ללמוד, כי גם במתן־הגושפנקה לא היה לבו שלם, שכן תמה על בהילותו של משורר צעיר לכנס שיריו ולפרסמם במגילת ספר; בין מכתבי שלי אליו, שמתוכו ביצבץ פיקפוקי, אם תעודתו תעודת משורר או תעודת שחקן, איני פטור מחובת־השובה, אפילו היא מאוחרת הרבה, ואנסה בה עתה לאמור: ראשית, הייתי קנדידאט מסופק ביותר לזכות־התראה מפני מידת בהילות כזאת, שהרי נהגתי בי עצמי, בימי נעורי, באותה

על כך. גהרה זו, הניזונת משקיקת־חיים, ראיתיה בפניהם ובעיניהם של פליטי פורענות וניצוליה — תחילה של פוגרומים ואחר־כך של מחנות־השמד, ומקורה אחד, ראיה־מקרוב של מיתה משונה ואכזרית, כתשתיתה של אהבת חיים ללא מצרים.

ואמנם, זכרון־ראייה כזה הוא כמסד־חוויותו של המשורר הזה, אשר בעודו תינוק, נרצחו בני משפחתו בבית־הורחטו וגידלו. אכן, זכור רושם יציבתו וגויה, ולא העמימו הלואי, הקומי משהו, באותו זימון ראשית — הלא הוא האיש, שהביאו אף הציגו לפני — דוד באדר, שמתוך שעלת בימי העליה השניה, כשהוא למעלה מבן עשרים, ואפילו נשוי, גקרא הונוק, וכינויו לא סר ממנו גם לימים, בהשתנות סולם־הגילים של אנשי העליות המאוחרות. הונוק עבד או בלשכת העליה, ויעקב הצעיר היה בעוזריו, או עוזרו, שכן הממדים, בימים ההם, צנומים וצנועים היו, ונהג מנהג פטרון בעוזרו, וביותר שהיה בו יצר כתיבה ודבריו נדפסו ובשלל סגנונות, הכל לפי עורכו הארעי, שהטביע בהם, בדבריו, סגנונו שלו, ובעוררו את העולים החדשים, כי ימהרו וילמדו עברית, היה מעורדם, לאמור: אם תדעו עברית, תוכלו לקרוא ספרים, עתונים, וגם רשימות שלי.

ד

ד ומה, כי, לא ארכו הימים ופירסמתי משיריו של יעקב אורלאנד, שהבחנתי בהם מרישומי קודמי אך לא נתפעלתי ביותר, בהעיר לי ב. כצנלסון, כי אותו אורלאנד סבור, כנראה, כי אין אנו יכולים לקרוא את שירי א.צ. גרינברג במקורם, שכן מי משורר צעיר, מה גם מתחיל, שנשמט תחילה מרישומו של גדול וקודם לו, ומי לנו כביאליק, אשר בבואו לכנס שירתו, מהדורת פרנקפורט דמיין, ראה לכנסו בה, מה שדחה במהדורה הקודמת, בהם שלושה שירים („על אילת השחר“, „אל האגדה“, „שירת ישראל“) שדחסאם בשעתם בכוונה, כפרי בוסר וכבני־כוחה של השפעה זרה (ר' יהודה הלוי, פרוג, יל״ג), ולא הייתי מזכיר אותה קטנה, אילולא נכרכה בגדולה הימנה — בימים ההם אף שיחקתי כמין מוֹל־ של

ובהמשכם, ואולי תתוקן הדיספרופורציה שביני, כעורכם, שהזדרותי להודות בהם על שום ראשיתם, לביני, כמעריכם, שפיגרתו להודות להם על שום המשכם, החשוב ממנה, וביותר שהיא דיספרופורציה הנוגעת לרובם. וידעתי, כי אם, אמנם, לבי לחיקון, חייבני למהר בזה מה־גם שאני במחצית דרכי בין שיבה לגבורה, ויפה זריות. אמת, זהו גיל לכתובת זכרונות, אבל לפי שהקדמתי בכתיבתם, שהרי זכרונותי משנות הילדות והנעורים נכתבו אף נדפסו, מלפני ארבעים שנה ואילך, הריני מפונה עתה לזכרונותי משנות העמידה והזיקנה, ואכללם, בישע ימין עליון, בספרי, ששמו גנוב עמי מצוואתו של טטרניחובסקי: עם אחי הסופרים. ודיק: לא עם אבותי הסופרים, לא עם בניי הסופרים, אלא עם אחיי הסופרים.

ג

ג ראשונה יסעו המשוררים, שהייתי להם בחינת סנדק, בכורתי ברית בין ביכורי־שירתם, ובין רשות־הרבים, בחלופי בה מה שנתגלה בברית הראשונה, הלא הם האיחול והקיווי: זה הקטן גדול יהיה. והריני מחזיק טובה לכבוד הנשיא, שראה אף במיצר השעה, היא שעת פרידתו מכהונתו הרמה, לייחד מסיבה לאחד מהם, הוא יעקב אורלאנד, שאותה ברכת הברית נתקיימה בו יפה־יפה, ולא משום כך שהוא, המשורר, צריך לכך, גם אם הרימוני על כך, בעדנת חרוזיו, המעורבים בדיחות דעת ורצינותה, אלא משום שאני צריך לכך; הרומן שבינינו צריך לכך.

ואם לשרטט, ויהא בראשי קוים בלבד, את הרומן ההוא, הנרקם והולך, מלפני ארבעים וחמש שנים עד־עתה, יארכו דברי ולכורחי אסתפק בקיצורם, ואפתח לא בשעה הקדומה, ששמעתי עלי, והוא עוד תלמיד הגימנסיה בירושלים, אלא בשעה שראיתו ומקרוב יותר, בבית הועד הפועל של ההסתדרות, הוא הבית, שבו היה קבוע גם מדורו של „דבר“, וכבר ידעתי מפרחי המשוררים, ויותר משחרוזיו העידו על כך, הוא עצמו, בתמירות־קומתו, בנועם־פניו, באור־עיניו ובהרת־היופי הניבטים מהם, העיד

אמר המתכבד: כבוד הנשיא, פרוץ אפרים קציר, רצה בסמוך לגמר כהונתו, לכבד את המשורר, יעקב אורלאנד, בכנסו בביתו קהל גדול ורב פנים, ומהיותי בכלל הדוברים לפניו, ראיתי להקדים להם לדבריי סיפור־מעשה־שהיה־כך־היה, וביקשתי סליחתם על שאותו מעשה שהיה, כי היה — במלאות לי שישים שנה, ראה שׁי עגנון לכתוב כי, ואף הואיל לקרוא ממה שכתב, במסיבה לכבודי, שנערכה בביתם של רחל ומשולם טוכנר, ובסיימו דבריו נתן לי צרור העלים, שכלל מה שאמר ומה שלא אמר, ושמרתי עמו, עד שמסרתיו, בכלל ארכיוני, לרשותו של בית־הספרים בירושלים, ובמלאות לי שבעים שנה ראה אברהם יבין להפתיעני בפרסמו את הדברים במוסף „הארץ“, ועתה הם כלולים בספר „מעצמי אל עצמי“ (תשל״ו, עמ' 244—247) והקורא יקרא.

חלילה לי לעמוד על דבריו כולם, ואף לא על כללם, אף שכרונה בכך פיקאנטריה, ביחוד במה שלא הרגישו, כנראה, לא השומעים המעטים ולא הקוראים הרבים, כי עיקר דבריו של הסופר, ולמלאו אורך נאומו, היה פולמוס־סתר עמי. אולם לעניינינו הוריתי יותר לעצמי להביא פיסקה אחת, שבה מגה מידות, שמצא או דימה למצוא בי, כגון שאני „בעל עין טובה ושמח בטובת חברי. חס ושלום ששאר סופרינו צרי עין. מכל מקום מימות ברנר לא מצאנו סופר שאסף סופרים לספרותנו כדב סדן. שושבין גדול היה סדן לסופרים צעירים ומטפל בקטנים כדרך שמטפל בגדולים“. ולא הבאתי פיסקה זו, כדי לספר על זכותי, שקיימתיה כדרך שקיימתיה, אלא כדי להתוודות על חובתי שהיתה כרובה בה, ולא קיימתיה.

אכן, זכיתי להיות מליצם, אפוטרופוסם, שושבינם, שדכנם של סופרים הרבה, מהם על דרך מפורש יותר, כעורך, מהם על דרך צנוע יותר, כמעריך, אף לא היתה פרופורציה גאותה בין שני הדרכים האלו. והדברים אמורים ביחוד בסופרים מהם משוררים מהם מספרים, מהם מבקרים, שהבאתים ראשונה לרשות רבים בכלל, או לרשות רבים גדולה יותר, ובעיקר בימים, שנמשכו כחצי יובל שנים, שהייתי מעובד מערכת „דבר“, וכמין פרסונא גראטה בתחומה של ספרות, ובכללם הימים, שנמשכו שש שנים תמימות, שהייתי עוזרו של המוסף לשבתות ולמועדים, זו בימת הספרות הפופולארית ביותר בימים ההם, כשענין הפופולאריות מכוון לא בלבד לקוראיה אלא ביחוד לכותביה, וביחוד לצעירים, שהיו או בחינת זה־מקרוב־באו, וגיציני כשרונם, ואפילו בשורת־ניצניו בלבד, התדפקו על פתחי האכסניה הזאת ונענו. ללמדך, כי האכסניה הזאת היתה בה, כבשאר האכסניות בימים ההם, מהן מיוחדות לספרות, תחילה „הדים“, „כתובים“ ו„מאזנים“ ולימים „גליונות“ ו„גזית“ מידה של פתיחות, אלא שאני ראיתי את עצמי מחוייב בפתיחות כפשוטה, שלא גרדשה לה כל זיקה מוקדמת, אם חברותית קוליגאלית אם כיוונית או אסכולוית, אם הלכותית או מנטאלית, והסנים החדשות רבו כן רבו, ולפי שלא מעטים מהם הם ככוכבים המהילים בשמי ספרותנו, ראוי היה למנות מיספר להם, ולספר בהם בתחילתם

על יעקב אורלנד

(המשך מן העמוד הקודם)

שירתם של המתורגמים, אלא אף (ואולי ביחוד) שירי תו של המתרגם, וכבר מילתי אמורה בו: המתמיד הגדול בבית ספרותנו ולשונה. אף הוספתי: דימוניה של התמדה, המחלחלת את עבודתו, על כוחה וטיבה, שאין לפרנסה אלא כגילגול של קדמון הממית את עצמו באהלה של תורה. אכן, אף יעקב אורלאנד נראה לי כתלמידו של שלונסקי, בשם ששניהם נראים כגילגול בעל, "המתמיד". ואם לא היתה לי ראייה לכך, היה לי סימן לכך — לפי שאני, גם בימי זיקנתי, משמש, לפעמים, באמנות של שושבינות, הייתי שושבין בינו לבין יהודה אלברג לתירגום סיפורו המרעיש את הנפש, "אויפן שפיץ פון מאסט" (בקצה התורן), ובקראי קצת יריעות ממעשה התירגום, ראיתי קצת דפים שהמתרגם הניחם במשקל חרגומו ראשון, אך ראיתי רוב דפים, שמירקם וחזר ומירקם, ושיבבם וחזר ושיבבם, ממש שחזר על גבי שחור, וסיפר לי המספר כי גם בהגהה השלישית שבדפוס נהג המתרגם כך. ואם בתירגום פרוזה כך, בתירגום שירה — על אחת כמה וכמה, זמה שנאמר בתרגומה של שירה, ניתן לומר בכתיבתה. ואם היא ניצגת לנו כמעשה-שעשוע, מי לנו לרושם מוטעה זה כמו היינה — איעצכם לראות עצם כתב ידו (כגון הדוגמה הנמצאת באוספו של אברהם שרון שבבית הספרים בירושלים) — אהה, כמה מחיקות ושינויים ותיקונים וטיובים, והרי כבר נוסחה ראשונה נראית כתכלית השלימות לקלות ולנועם, באים הנוסחים והם כתריסר, ללמדך, שיש שלימות מפנים לשלימות.

ז.

אף זאת, קורא שירתו של יעקב אורלאנד, הנחפס לרושמה המקובל: שירים ופזמונים, הננערים פביכול משרולו של בעל קולמוס, מתעורר על טעור-

תו, בגלותו קו, שהוא קלוש בראשיתה של שירתו, והתגדש באחריתה, והוא כיסוד השליט בספרו, "עיר האובות". הלא הוא קו ההגות. וכוונתי היא לא כל כך לפרקי הפתיחה הפרוזאיים לשירים ולשורות שהם במזל מחשבה מכוונת אפילו אקסאקטית, אלא להגות המרוקמת בפרקי הפנים בגופם של השירים והשורות עצמם. כי אם לאותם פרקי הפרוזה, משל למה הדבר דומה — מעשה הבנאי המראה לנו את בנינו באותה שעת ביניים האחרונה שבין חובת השארית הפיגומים לבין רשות הסרתם, והיא המניחה בידינו לעמוד על ההבדל שבין הבחינה המופשטת של הוגה לבין הבחינה המוחשית של משורר, ללמדנו כיצד הלכה נעשית שירה. ואם להסתפק בדוגמה אחת, צאו וקראו את פרק ההגות: על השם ועל כוח השם, שיש בה ניסוי של הסבר, לפואמה, "מעשה העגל", שנולדה מתוך האגדה על ר' חנניה ור' אושעיה, שעסקו בספר יצירה, ונברא להם עגל-משולש ואכלוהו. ובעיקר צאו וראו כיצד אותה אגדה קצרה, שכל כולה י"ח מלים, נתרחבה ונתעמקה כדי שירה מקפת, כיצד הדמויות של רב חנניה ורב אושעיה נתפלגו, באופי ובמהות וביותר התחקו-נא על סבך העלילה העשירה והמחוייבת לפי אותו פילוג ותראו עין בעין, להיכן ניתן לו לבעל ההלכה הנעזר באגדה להגיע במלכות-השירה, מכוח-הזיווג של כורח וחרוזת, שהיא סוד חוקתה וחוקת סודה.

ובאחרונה: הזכרתי הרמו בדברי ההקדשה, שהמשורר רשמם בשערי ספריו, שהובילם שי לי, ואזכיר אך קצת לשונה של ההקדשה בספרו, "עיר האובות", לאמור: "לדב סדן, מורי, אבי/שומר גתיבים מר-חוק/ורואה ללבבי ובוחר לשתוק". דומה, כי הפירות עתה משהו את שתיקתי, ואקווה שכאשר הפירותיה לגביו, אפירה לגבי כמותו. לאמור: המשך יבוא.